

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2025 / 1: 73-93.

Macar Misyonerlerin XIII-XIV. Asırlarda Tatarlar ve Doğu Avrupa Hakkındaki Muhaberatları*

Anninskiy Sergey ALEKSANDROVİÇ**
Çeviren: Alihan BÜYÜKÇOLAK***

Tatarların evvela Kuman topraklarına sonra da Rusya'ya yaptıkları ilk saldırılar, Merkez Avrupa'da çok hızlı bir şekilde öğrenilmiştir. Riga'da 1226-1227 yıllarında yazılan en eski Livonya Kroniği, kısa ama gayet öz bir şekilde bundan bahseder. Hiç şüphe yok ki bu korkunç havadis, diplomatik ve ticari ilişkiler çerçevesinde mektuplarla ve şahsi iletilerle birkaç ay gibi bir süre içerisinde Rusya'nın uç bölgelerinden evvela onun en yakınındaki batı komşularına sonra da imparatorluk merkezlerine ve Roma'ya dek uçmuş, söylenti şeklinde herkesin malumu olmuştur.

Fakat Tatarlara ve onlar tarafından fethedilmiş ülkelere dair az ya da çok detaylı bilgiler Avrupa'da oldukça geç tarihlerde, XIII. asrın 30lu, 40lı ve 50li yıllarında tertiplenmiş birkaç özel seyahat neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunlardan en detaylı açıklamaları bırakanlar Karpınili Plano ve Rubruck'un seyahatleri (1246 ve 1253 yıllarında) olmuştur fakat bunlar ilk seyahatlerden değildir.

Yakın tarihte çıkan bir kitapta¹ L. Bendefy; Karpınili Plano'nun öncüsü, Macaristanlı Dominiken misyoneri Birader Julian'dan bahseden iki adet XIII. asır Macar kaynağını yayınladı.

---

* Makalenin orijinal künyesi şu şekildedir: S.A. Anninskiy (1940). "İzvestiya vengerskih missionerov XIII-XIV o Tatarah i Vostochnoy Yevrope" *İstoričeskiy Arhiv* T. III. Moskva-Leningrad. Str. 71-112.

** Dr. Kıdemli Uzman. SSCB Bilimler Akademisi Elyazmaları Kütüphanesi (1891-1942).

*** Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Moğol Dili ve Kültürü ABD, Ankara (Türkiye). E-posta: alihan.boyukcolak@hacettepe.edu.tr / ORCID ID: 0000-0003-0641-5293.

¹ Bendefy László (1937). *Archivum Europae Centro-Orientalis t. III. Fasc. 1-3*. Budapest. pp. 1-52.

Bu kaynaklardan biri, Birader Julian'ın, Birader Ricardus'tan daha sonra yapılmış ilk seyahatinin anlatısının kaydını teşkil etmektedir. Julian'ın mektubu olan diğer kaynak ise onun ikinci seyahati hakkındadır.

L. Bendefy'nin önemli bir çalışması,² bu kaynakların tetkiki ve Julian'ın seyahatlerinin tarihiyle hususi olarak ilgilenmektedir. Ne yazık ki biz, sadece yazarın Latince'den nasıl istifade ettiğiyle alakalı malumat sahibiyiz.³

Ricardus'un kaydından anlaşılıyor ki daha Julian'dan evvel, muhtemel ki 1231-32 yıllarında, Macar Dominikenleri, Doğu'da bir yerde kavimdaşları olan Putperest Macarların bulunduğunu kroniklerden öğrenerek, 4 misyoneri onları aramak için göndermişlerdir. Bunlardan üçü, üç yıllık yolculuk sırasında ölmüşler ama dördüncüleri olan Birader Otto, birtakım malumatlar edindikten sonra geri dönmüştür. Görünüşe göre o, Volga yakınlarında Kırgız Bozkırlarında bir yerlerde bulunmuş, Doğu Macarları hakkında bazı malumatlar edinmiş ve geri dönüşünün artık dokuzuncu gününde "verdiği onca emeğin neticesinde zayıf düşmesinden ötürü" ölmesine rağmen ölmeden önce "Büyük Macaristan" yolu hakkında bildiklerini anlatmayı becerebilmiştir. Onun izinden, Julian'ın da dahil edildiği dört kişiden mürekkep yeni bir misyon daha yollanmıştır. Bu birinci ve ikinci seyahatin anlatısındaki çeşitli kronolojik unsurları karşılaştırmak suretiyle bu seyahatin zamanını çok net bir şekilde tespit etmek gayet mümkündür.⁴

Ricardus'un kaydının başlığında Büyük Macaristan'ın "keşfi", "Papa IX. Grigorius Hazretlerinin" devrine yani 1227-1241 yılları arasına tarihlenmiştir. Sonrasında, metinde, Macar Kralı IV. Bela hakkında şöyle denmiştir: "bugün Macaristan Kralı olan Bela Hazretlerinin masrafları üstlenmeleri ve refakat mektupları sayesinde." Buradan seyahatin, daha Bela tahta çıkmadan evvel yani 1235 yılı Eylül'ünden önce başladığı şeklinde bir akıl yürütmek mümkündür.

İkinci seyahati sırasında Julian, Bolgar şehrini Tatarlar tarafından yakılıp yıkılmış (1237 güzü) hâlde bulmuştur fakat Suzdal'e daha dokunulmamıştır (1238 baharında istila edilmişti). Buradan anlaşılacağı üzere Bulgarya'ya ve Rusya'ya ikinci kez gelişi 1237-38 kışındadır. Bu yüzden, ilk seyahatini sonlandırıp Macaristan'a geri dönmüş olduğu gün olan 27 Aralık, çok büyük bir ihtimalle 1236 yılına tarihlendirilebilir. O zaman Büyük Macaristan'dan dönüş yoluna koyulduğu gün olan 21 Haziran da aynı şekilde 1236'ya tarihlenmektedir, pek tabii olarak bundan evvel zikrettiği bir dizi tarihle birlikte.

Julian'ın birinci seyahatinin güzergâhı üzerindeki belirli birtakım noktalar arasındaki mesafelerin hesabı ve yine duraklamaların zaman cinsinden uzunluklarının hesabı, bu seyahatin şöyle bir şemaya sahip olduğunu ifade etmemize cevaz vermektedir:

² Bendefy László (1936). *Az ismerelten Julianusz. Az elzö magyar azzsiakutato eletrajza es kritikai meltatasa*. Budapest.

³ Yazarın istifadelerinden biz, çalışmamızın devamında ve yayınlanan metinlerin notlandırılmasında bilhassa yararlandık.

⁴ Lakin bunun için L. Bendefy'nin göz ardı ettiği bir koşulu, işi girişmeden önce bir dikkati nazara almak gerekmektedir. Julian'ın birinci ve ikinci seyahatlerinin neredeyse hemen birbirlerinin peşi sıra icra edilmiş olabileceklerini varsaymak gerekir.

Macaristan'dan 1235 yılı Mayıs'ının ilk günlerinde çıktıktan sonra (Peşte'de, Buda'da, Albaregiya⁵, Strigoniya'daki Dominiken manastırlarından birinden) Julian ve onun 3 yoldaşı at üzerinde, Ştulveyssenburg, Fünfkirhen, Belgrad, Niş, Sofya, Filippopol ve Edirne üzerinden bir ay içerisinde bu Haçlı yolunu takip ederek Konstantinopolis'e varmışlardır. Burada bir gemiye binip, 33 gün boyunca (oldukça uzun), apaçık bir şekilde Küçük Asya sahil boyunca takip ederek Tamatarhan'a (Matrika'ya) dek yüzmüşlerdir ve buraya, dolayısıyla 2 Haziran civarında varmışlardır. Kendilerine yoldaş arayışında orada 50 gün kalmışlardır, 21 Ağustos gibi Kuban Nehir hattı boyunca tekrar yola koyulmuşlardır fakat nehrin büküldüğü bir yerden (yaklaşık olarak bugünkü Ladovskaya Bükümü'nden) kuzeydoğuya Ergeni Dağlarına doğru dönmüşlerdir, oradan da Kırgız Çölü'nün batı (Volga Nehri'ne göre) taraflarına varmışlardır ve bu çölü 13 günde geçerek, Eylül'ün sonlarında yerleşik nüfusun olduğu ve topraklarının ekilip biçildiği Alanya'ya ulaşmışlardır. Orada büyük bir şehirde (aşıkâr ki İtil, Torgikan, Astrahan'dan biri), büyük bir yokluk içerisinde 6 ay geçirmişler (kış geçirmişlerdir), aralarından iki kişiyi köle olarak satmayı dahi denemişler ki yola devam etmek için gereken parayı elde edebilsinler. Fakat sonrasında iki biraderi gerisin geriye Macaristan'a göndermişlerdir, kalan ikisi ise Julian ve Gerard, muhtemelen 20 Mart 1236'dan sonra kuzeye doğru ilerlemeye devam etmişler, yanlarında sadece 5 günlük ekmek erzağıyla 37 gün boyunca çölde açlık çekmişler ve nihayetinde Vela⁶ ülkesine canlı olarak güç bela da olsa varabilmişlerdir. Orada, Bunda şehrinde dilenerek yaşamışlardır, Mayıs'ın 7'sinde Julian'ın son yoldaşı olan Gerard vefat etmiştir, Julian ise 20 Mayıs gibi hizmetkâr olarak kiralanarak iş vereniyle birlikte artık Büyük Bulgarya'dadır, bugünkü Orenburg'un yakınlarında bir yerlerde. Orada karşılaştığı bir kadının tarifine göre Mayıs'ın sonuna doğru ya da Haziran'ın başında Etil Nehri'ne(Belaya) ve Doğu Macarlarına dek varmıştır. Onlar tarafından pek candan karşılanmış, nasıl bir hayat sürdükleriyle tanışmıştır. Tatarları ve Alemany'a yapılacak seferle onu ürküten bir Tatar elçisi görmüştür ve nihayetinde Macarlar kalması için ısrarcı olsalar da geriye dönme kararı almıştır. Geri dönüş yoluna, Haziran'ın 21'inde koyulmuştur evvela Belaya ve Kama nehirlerinde su üzerinden, sonrasında 15 gün at üzerinde Volga boyunca Mordva yurdunu geçmiş ve Ağustos'un ortası gibi Nijny Novgorod'a varmıştır. Görünüşe göre, Ağustos'un sonunda at sırtında Vladimir'den çıkmış ve 15 Eylül gibi Ryazan'da, 22 Ekim'de Çernigov'da, 5 Kasım'da Kiev'de bulunmuş, Aralık ortasında Galiç'e varmış, 27 Aralık'ta da Karpatlara erişmiştir.⁷ 8 Ocak 1237 gibi Julian, muhtemelen, Kral'a rapor vermek için artık Buda'da idi, bahar 1237'de ise Roma'da bulunmuştur, Papa'ya sunduğu rapor Birader Ricardus tarafından kayda geçirilmiştir. Aynı yılın güzünde Julian, yukarıda denildiği üzere 1238 yılı baharından evvel tamamlamış olduğu ikinci seyahatine başlamıştır.

⁵ Stuhlweissenburg.

⁶ L. Bendefy'nin tahminine göre Uil Nehri üzerinde, Ural ile Emba nehirlerinin ortasında kalmaktadır.

⁷ Eğer ki L. Bendefy'nin yaptığı gibi Julian'ın güzergahındaki Rus yerleşim birimleri Ricardus'un kaydında da bu netlikle gösterilmiş olsaydı son derece ilgi çekici olurdu. Maaalesef böyle bir şey söz konusu değildir. Güzergahın topografik olarak netleştirilmesi L. Bendefy'nin araştırmalarının birleştirilmesinin bir sonucudur. Kaynaktaki coğrafi göstergeler, oldukça genel geçer ifadelerden ibarettir.

Bu iki kaynak, tarihî açıdan nasıl bir değer taşımaktadır?

Her şeyden evvel belirtmek gerektir ki bunlar, coğrafyamızın Doğu Avrupa'da kalan kısmının en erken⁸ anlatılarıdır yani az bir içeriğe sahip olmaları durumunda dahi belgesellik açısından ciddi bir ilgiye malik metinlerdir ki bu hususta içerikleri itibariyle kuru birer metin oldukları da söylenemez.

Eğer Ricardo'nun kaydı, tüm o kroniklerdeki gibi kuru anlatısına rağmen Sihiya'nın, Alanya'nın ve Büyük Macaristan'ın karakteristik hususiyetlerini, buraların kültür tarihlerinin bir resmi olarak etkileyici bir şekilde veriyorken, son derece değerli coğrafi veriler içerip, hepsinden önemlisi Tatarların Avrupa saldırı planlarından haberdar ediyorsa, Julian'ın Piskopos Perudji'ye yazdığı mektubu teşkil eden ikinci belge ise bilhassa Tatarların ortaya çıkışları ve ilk galibiyetleri hakkında olmak üzere, askerî ve idarî vs âdetleri hakkında ayırt edici anlatısı itibariyle gayet büyük bir değere sahiptir ve aynı zamanda sahip olduğu bu değer, daha geç tarihlerde ortaya çıkan Karpinili Plano ve Rubruck'un daha detaylı anlatılarına rağmen neredeyse hiç eksilmemiştir.

Julian hakikaten de L. Bendefy'nin tespit ettiği gibi, seyahatiyle neredeyse Avustralya kıtasına denk gelen bir coğrafyayı dolaşmıştır. Julian'ı, yine aynı yazarın yaptığı gibi "Doğu'nun Kolomb'u" olarak anmak bir abartı olacaktır zira Julian, Büyük Macaristan'ı keşfetse de asla Tatarları "keşfedenlerin" ilki değildi, Batı'da zaten yeterince iyi bilinen Doğu Rus topraklarının lafını bile etmiyorum. Fakat Avrupa için Tatar tehlikesinden bahseden ilk kişi olduğu ve yine Doğu Avrupa'nın uç bölgeleri hakkında yazan ilk Avrupalı olduğu tartışmasız birer gerçektir.

L. Bendefy tarafından yayınlanan üçüncü kaynak ise XIV. asrın başlarına tarihlenmektedir. Bir Macar Fransiskeni olan Birader İoganka'nın tarikat generaline yazdığı mektubu teşkil eden kaynak, "Baskardların(Başkurtistan) ülkesindeki" Katolik misyonunun vaziyeti, faaliyetleri ve hedefleri hakkındadır.

Mektup, ağırlıklı olarak kilisevi-misyonerlik temaları özelinde olsa da Tatarların somut bir dini hoşgörüyü sahip olduklarının vurgulandığı, Başkırıya ahalisinin arasında Hristiyanların sayısal verilerini içerdiği, "Sibir ülkesinden" bahsedildiği bazı kısımları itibariyle oldukça ilgi çekicidir.

Yani, bir bütün olarak L. Bendefy'nin yayınının gayet değerli olduğunu kabul etmemek yanlış olacaktır ki bu da zaten, SSCB Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü'nün, zikrolunan kaynakların Latince metinlerini Rusça tercümeleriyle birlikte yayınlama kararını almasıyla kendini beyan etmektedir.

L. Bendefy'nin neşrettiği üç belgeden sadece üçüncüsü, yani Birader İoganka'nın mektubu ilk kez yayınlamış bulunmaktadır. Ricardo'nun kaydı, bugüne dek üçü el yazması nüshaların transkripsiyonu olmak üzere en az 8 kez neşredilmiştir.⁹

⁸ Avrupa menşeililer arasında.

⁹ Jos. Inn. Desericus (Desericzky) (1748). *De initiis ac maioribus Hungariae commentarii*. Budae.; Pray György (1761) *Annales veteres Hunorum, Avarum et Hungarorum*. Wien ; Bel Andras (1763). *Solemnia magistrorum philosophiae et artium creandorum in diem iouis h. e. d. III martii indicit atque ad ea concelebranda invitat ord. phil. decanus Car. Andr. Bel. Lipsiae.*; Fejer Gyorgy (1829). *Codex diplomaticus Hungariae. Tomi: IV. Vol. I.* Budae. Pp. 50-57; Endlicher S.L. (1849). *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*. San-Galli.; Theiner A. (1859). *Vetera monumenta hist. Hung. T. I.* Romae; Szabo Karoly (1861).

Julian'ın mektubu ise L. Bendefy'den evvel iki kez neşredilmişti. L. Bendefy, kopya nüshaların sınırlı erişime sahip oluşlarını, eski neşirlerin birbirleriyle uyumsuzluklarını ve çelişkilerini, şahıs isimlerinin ve sair transkripsiyonlarında kimi kusurların olmasını kendi neşrinin gerekçesi olarak zikretmektedir. Kendisinin neşri hakikaten de şu üç husus itibarıyla değerlidir:

a. Onun neşrinde bugüne dek bilinen bütün neşirler ve bazı yeni neşirler tespit edilmiştir.

b. Yine onun nüshası, son derece kaliteli tıpkıbasımları içermektedir (Kızılötesi ile çekilmiş fotoğraf numuneleri barındırmaktadır).

c. Ve ayrıca, doğrudan kaynakların içeriğine ve Julian'ın seyahatinin tarihine dair ilgi çekici izahlara yer vermektedir.

Her bir el yazmasının metni L. Bendefy tarafından ayrı ayrı neşredilmiştir. Zikredilen bu kaynakların Latince metinlerinin neşrini biz burada olduğu gibi tekrarlar (Rusça neşirde bugüne dek Latinceleri bulunmamaktaydı.) evvela Ricardo'nun kaydını, L. Bendefy'nin neşrinde tıpkıbasımla yer alan üç el yazmasına dayanarak derlenmiş bir şekilde vermekteyiz. Öncelikle, bu aralarında en eskisi olan XIII. asır el yazması Vatikan Arşivi'nde Miscell. Arm. XV, t. I koduyla korunmakta olup, ilk kez Rus âlim P. Keppen tarafından keşfedilmişti (dipnotlarda o el yazmasına "K" ile işaret ediyoruz). İkinci olarak, aynı arşivin XIV. asır eserlerinden olan bir başka el yazması, Pal. Lat. 965 koduyla korunmakta olup Jos. Inn. Desericzky ("D" ile işaret ediyoruz) tarafından ortaya çıkarılmıştır. Üçüncü olarak, XIV-XV. asır el yazması ise Florensiya'da Biblioteca Riccardiana'da Riccardianus 228 koduyla korunmakta olup E. Varady tarafından keşfedilmiştir ("V" ile gösteriyoruz). En şüpheli yerlerin dahi doğru okunuşlarını veren bu son nüshanın metnini ise biz çalışmamızda esas olarak kullandık.

Julian'ın mektubunu da bugün elimizde bulunan iki el yazmasına dayanarak derlenmiş bir vaziyette vermekteyiz. Bu el yazmaların ilki Vatikan'da olup, görünüşe göre XIII. asırdan kalmadır. Pal. Lat. 443 koduna sahip olup B. Dudik tarafından keşfedilmiştir ("Du" ile işaret ediyoruz). İkincisi ise yine Vatikan'da olup, daha geç bir tarihten olduğu izlenimini vermektedir, Vat. Lat. 4161 koduna sahip olup W. Fraknoi tarafından keşfedilmiştir ("F" ile işaret ediyoruz). Vakti zamanında Bohmer tarafından bulunan fakat bugün nerede olduğu bilinmeyen orijinal el yazmasının Hormayr tarafından yapılmış neşrini, biz burada tekrar yayınlamayacağımız fakat çeviri esnasında tüm versiyonları göz önünde bulundurmak için kullanacağız ("B" ile işaret ediyoruz).

Üçüncü belge olan Birader İoganki'nin mektubunun, Cambridge Akademik Kütüphanesi'nde D. li. 3. 7 koduyla korunmakta olan sadece tek bir el yazmasında geçtiği bilinmektedir ki biz de yine bu kaynaktan (tıpkıbasımından) istifade edeceğiz.¹⁰

Magyarorsz. tort. forrasai. Budapest.; Fejerpataky L. (1900). *Fraknoi osszehasonlitasa. A magg. honf. kutfoi*. Budapest.

¹⁰ Sonuncusu hariç tüm el yazmaları, muhteşem bir el yazısının mamulü olup, fevkalade korunmuşlardır ve dolayısıyla da oldukça rahat okunmaktadır. L. Bendefy'de neden olduğu bilinmez *chartacei* (ç.n. kağıttan) diye ifade edilmiş olsalar da bu el yazması parşömenlerin hepsi *codicea membranacei* (ç.n. deriden).

Bizdeki Latince metinler, L. Bendefy'nin neşrinden sadece bizimkilerin (ilk ikisi) derlenmiş metinler olmasıyla değil, bahsi geçen bu neşirden alınmayıp¹¹ doğrudan asıllarına (tıpkıbasımlarına) başvurulması sebebiyle de farklılıklar arz etmektedir. Zira biz doğrudan el yazma nüshalarına (tıpkıbasımlarına) başvurduk ki bundan kaynaklı olarak L. Bendefy ile farklı okuyuşlarımız her defasında dipnotlarda belirtilmiştir.

Julian'ın ve İoganki'nin mektuplarının Rusça çevirisi ilk kez yayınlanmaktadır fakat Ricardo'nun kaydı, V. Yurgeviç tarafından yapılmış eski iyi bir tercümesi¹² bulunmaktadır ancak bu tercüme sadece A. Teiner'in neşrini esas almaktadır.

I

Büyük Macaristan gerçeğinin Birader Rihard¹³ tarafından kanıtlanmasına dair

Efendimiz Papa Dokuzuncu Grigoriy'nin zamanlarında.

“Hristiyan Macarların Tarihi”nde, Büyük diye anılan bir başka Macaristan'ın daha olduğu tespit edilmişti ki toprakları kalabalık insan [kitlelerini] barındırmaya müsait olmadığından ötürü vaktin birinde kendileri için yaşayacak [yeni] bir yer aramak için yedi lider kendi halklarıyla birlikte oranın içinden çıkmışlardır.

Oradan çıkıp ayrılarak pek çok krallığı da yıkıma uğratmalarının ardından, nihayet, bugün Macaristan, o zamanlar ise Romalıların otlakları diye anılan ülkeye varmışlardır. Bu ülkeyi diğer tüm ülkelere karşı yeğlemişler, kendilerine yurt olarak seçmişler ve o zamanlar orada yaşayan diğer halkları da kendi itaatleri altına almışlardır. Nihayetinde onlar, Katolik inancına da orada intisap etmişlerdir ki [Katolik inancına intisap eden] ilk krallarının [adı] Aziz Stefan'dır.¹⁴ İşte bunların soyundan geldikleri o evvelki Macarlar ise kâfir olarak kalmaya devam etmişlerdir, aynı bugün de hâlâ putperestlerdir.

Vaiz biraderler, “Macarların Tarihi”nden soylarının bu Macarlardan geldiğini fakat onların hâlen küfür günahı içerisinde olduklarını öğrenince onlar için üzüldüler ve dört birader gönderdiler onların peşine, nerede yaşıyor olabilecekleri öğrenilsin ve Rabb'in yardımıyla da bulunsunlar diye. Kadim yazılardan onların Doğu'da yer aldıklarını biliyorlardı ama [Doğu'da] nerede olduklarına dair hiçbir fikirleri yoktu.

Gönderildiği zikredilen bu biraderler, pek çok zorluklara göğüs gererek karada ve denizde üç yıldan uzun bir süre her bir yerde arayıp taradılar onları. Fakat yolda onların karşısına çıkan çok sayıda tehlikeden ötürü bulamadılar onları, aralarında Otto adındaki bir rahip istisna ki o da [yolunda] daha ilerilere ancak bir tüccar sanında gidebilmiştir. Bir putperest krallığında, kendiyile aynı dilde konuşan ve [aradıklarının] hangi yurtlarda bulunduklarını [kendisine] detaylıca aktaran kimselere rastlamıştır. Fakat o, onların bölgelerine gitmemiştir. Aksine, çokça birader toplamak amacıyla gerisin geriye Macaristan'a dönmüştür ki bu biraderlerle oraya geri dönüp, Katolik

¹¹ Asıllarından hatasız transkripte edilemediklerinden.

¹² Yurgeviç V. N. (1863). “Rasskaz rimsko-katoličeskogo missionera domikantsa Yuliana, o putešestvii v stranu pri-Voljskih Vengertsev, soveršennom pered 1235 godom i pis'ma papı Benedikta XII k hanu Uzbeku, yego jene Taydolyu i sinu Djanibeku v 1340 g.” *Zapiski Odesskogo obšestva istorii i drevnostey T. V.* (str. 998-1006) içinde. Odessa.

¹³ D el yazmasında hatalı olarak “vaiz biraderleri tarikatından” ibaresi eklenmiştir.

¹⁴ 1000-1038 yılları arasında kral idi.

inancını öğretebilsin. Ancak, verdiği onca emeklerden ötürü zayıf düştüğünden, geri dönüşünden sekiz gün sonra, onları nerede nasıl arayacaklarına dair [biraderlerine] yolu tarif etmesinin ardından Efendimiz'e yürüdü.

Vaiz biraderler, küfür içerisindekileri hak yola intisap ettirmeyi tutkuyla arzuladıklarından, yukarıda zikrolunan kabileyi aramaları için ikinci kez bir dört birader daha gönderdiler. Biraderlerinin hayır dualarını alıp, keşiş kıyafetlerini dünyevi kıyafetlerle değiştirip, putperestlerin usulünde saç ve sakallarını uzatıp [yola koyuldular], Asen'in Bulgaryası ve Romanya üzerinden¹⁵ Konstantinopolis'e vardılar, bugün Macaristan Kralı olan Bela Hazretlerinin masrafları üstlenmeleri ve refakat mektupları sayesinde. Oradan denize açıldıktan 33 gün sonra, Sihiya diye anılan ülkenin, Matrika¹⁶ adındaki şehrine vardılar ki bu şehrin lideri ve ahalisi kendilerini Hristiyan olarak adlandırmaktaydılar, Grek yazısını kullanıp Grek [kökenli] rahiplere sahiptiler. Dediklerine göre oranın hükümdarlarının yüz tane karıları olmuş. [Oranın] bütün erkekleri başlarını çıplak kalacak şekilde traş ederler, sakallarını ise özenle uzatırlarmış. Sadece soylu kimseler, başlarını traş ederlerken bir soyluluk nişanı olarak sadece sol kulaklarının üzerine az biraz saç bırakırlarmış.

Orada 50 gün kadar beklemişler, olur da kendilerine [rehberlik edebilecek] yoldaşlar bulunur umuduyla. Yaradan onlara merhamet etmiş bir hanımefendi şahsında. [Hanımefendi] kralın yüz karısının üzerinde yer alıp [onların] hasekisi imiş. Onlara şaşırtıcı derecede kibar davranıp, ihtiyaç duydukları her bir şey için alakadar olmuş. Bu zikrolunan hanımefendinin yardımı ve tavsiyeleri üzerine oradan çıkıp ileriye doğru yola koyulmuşlar, tek bir insana ve tek bir eve rastlamadıkları çölü 13 gün içerisinde geçmişler. [Ardından] Hristiyanlarla putperestlerin birlikte yaşadıkları Alanya¹⁷ diye anılan bir ülkeye varmışlar. Ne kadar yerleşim birimi var ise o kadar sayıda lider var imiş ki bunların hiçbirisi her birine herhangi bir şekilde itaat etmezlermiş. Bir köy başka bir köye karşı, bir lider bir başka lidere karşı mütemadiyen savaşırmış orada. Sefer esnasında bir köydeki bütün insanlar hep birlikte silahlanıp da giderlermiş meydana, bu yurdun her bir yerinde ekin biçmeye de yine aynı şekilde giderlermiş. Eğer ki oldu da iştilgal edecekleri iş köylerinin dışarısında kalıyorsa, bu

¹⁵ Buradaki Asen'in Bulgaryası, Volga'daki Büyük Bulgarya'dan farklılık arz etmektedir. Asen adıyla pek tabii olarak Asen Hanedanı'ndan gelen, 1218-1241 yılları arasında hüküm sürmüş, "tüm Bulgarların ve Greklerin çarı" unvanını taşımış, zamanın kudretli hükümdarlarından İoann Asen II kasıt olunmaktadır.

Romanya ile ise bugün Türklerin Rumeli diye tesmiye ettikleri Meriç Nehri havzası kasıt olunmaktadır. Burası, XIII. asırda Bizans İmparatorluğuna aitti.

¹⁶ *Zich* yahut (Julian'ın andığı şekliyle) *Sich* halkı ile Çerkesler, Adigeler kasıt olunmaktadır. Bunlar, bir zamanlar bir müddetliğine Kafkasya dağlarının batı eteklerini tutmuşlardır fakat *Kuban Nehri* boyundaki ova ve Kabardiya'nın büyük bir kısmı da yine onlara aitti.

Matrika-Tumtarakan, devri sabıkta zengin bir Grek kolonisi olup, bugünkü *Taman*'in yer aldığı konumda bulunan bir Ortaçağ şehridir. X-XI asırlardan itibaren Çerkeslerin kontrolüne geçmiştir. Rubruck'ta *Matrica* ve *Matriga* diye, Konstantin Porfirogenos'ta *To Tamatarcha* diye geçer. Bu adlandırma, iki kelimeden mürekkep *Taman-Tarchan* (ilki unvan, ikincisi ise özel ad) şeklinde, şehrin Hazar kökenli bir valisinin adına dayandırılmaktadır,

¹⁷ O zamanlar Alanya'nın (Hazar Denizi kıyısında) sınırları Terek, Kuma ve Yayık Nehirlerinden geçiyordu. Araplar, Alanları "Osslar"; Ruslar "Yasslar"; Kafkasya'daki komşuları ise "Osslar" ve "Osset" diye tesmiye etmişlerdir.

iş ne olursa olsun, orman ma'mulü getirmek olsun ya da bir başka iş, yine aynı şekilde silahlanıp da gidermiş herkes. Gerekçesi ne olursa olsun, yaşamlarını güvence altına alacak bir koruma olmaksızın oturdukları yerin dışına az sayıda insanla asla çıkamazlarmış, Pazar günü istisna olmak üzere haftanın her günü böyle imiş. Ancak o gün, onlar tarafından da özel bir gün olarak anıldığından, sabahdan akşama kadar olmak şartıyla, her bir kimse, kimin kime daha önceden bir kötülük yaptığını gözetmeden, kimin ne kadar düşmanı olduğunu hesap etmeden, silahlı ya da silahsız, güven içerisinde gezebilirmiş, hatta bir başkasının anasını babasını öldürenler bile onların [çocuklarının] arasında dolanabilirmiş [o gün]. Orada kendilerini Hristiyan olarak sayanlar, içki içmezler, içinde tesadüfen bir farenin öldüğü yahut köpeğin yemek yediği kaplardan rahip gelip de kutsamadığı müddetçe yemeklerini yemezler, bunlardan farklı davrananların Hristiyan olmadıkları anlaşılmış.

Ve eğer ki onlardan biri herhangi bir şekilde oldu da bir insanı öldürürse bunun karşılığında ne bir ceza alır ne de bir hayır dua iletirmiş zira onlarda insan öldürmenin hiçbir karşılığı yoktur. Haça öyle bir saygı duyarlar ki, yanlarında kalabalık bir kitle bulunduramayan fakir kimseler, yerli yahut yabancı kimseler, Hristiyanların arasından yahut putperestlerin arasından geçerken ne zaman olursa olsun, haçın ne biçimde olduğuna bakılmaksızın eğer ki onu alemlı bir mızrağın ucuna takıp da başlarının üzerinde taşırlarsa güven içerisinde ilerler.

Söylentilere göre yakın bir yerlerde olduklarının anlatıldığı Tatarlardan kaynaklı endişe sebebiyle kendilerine yoldaş bulamadıklarından ötürü biraderler buradan daha ileriye gidememişler. Bunun neticesinde [biraderlerden] ikisi gerisin geriye dönmüş, kalan ikisi ise sebat edip o ülkede kalarak, çok büyük yokluklar içerisinde 6 ay yaşamışlar orada. Bu süre zarfında onların ne yiyecek tek bir ekmekleri varmış ne de su haricinde tek bir içecekleri. Bunlardan rahip olan biraderin biri, kaşık ve bir başka nesne daha yaparmış bunların karşılığında bazen az da olsa ihtiyaçlarını karşılarlarmış, ancak elde ettikleri ile ancak ve ancak aşırı mütevazı bir şekilde hayatta kalmışlar. Bunun üzerine aralarından ikisini satmaya karar vermişler ki bu satıştan elde edecekleri gelirle diğerleri başlamış oldukları bu yolculuğu tamamlayabilsinler. Fakat alıcı bulamamışlar zira ne ekmeyi bilirlermiş ne de biçmeyi. Bunun üzerine işte ikisi zorunluluk üzerine o yurtlardan Macaristan'a gerisin geri dönmüş fakat diğerleri başladıkları yolculuğa son vermek fikrini reddederek orada kalmışlar.

Nihayetinde de bunlar, putperest kimselerden kendilerine yoldaş bulup tekrar yola koyulmuşlar ve insansız bir çölün üzerinde hiç ara vermeksizin 37 gün ilerlemişler. Bu zaman zarfında sadece 22 adet ekmekle beslenmişler. Közde pişirdikleri bu ekmekler o kadar küçüklermiş ki açlığı dindirecek kadar yenecek olsa 5 gün için bile kafi gelmezmiş. Bundan ötürü güçlü kuvvetli olan birader de, zayıf olan da pek büyük bir çaba ve acı ile ama can-ı gönülden bilerek ve isteyerek [yanındaki] diğer biraderine çölü geçirtmiş. Hasta olan birader, sağlığı yerinde olan diğerine kendinden daha çok acıyarak, pek çok kez ondan kendisini çölde bırakmasını, ölmekte ve ona faydasız bir yük olduğundan ötürü onla ilgilenerek Yaradan'ın işinden geri kalmamasını rica eder dururmuş. Diğerisi ise hiçbir şekilde bu fikre razı gelmemiş ve o ölene kadar yolda eziyeti beraber çekmişler. Onların yoldaşları olan putperestler ise onların paraları olduklarını düşünerek, üstlerini başlarını ararlarken az daha canlarından ediyorlarmış.

Hiçbir yolun ve izin olmadığı o çölü 37 günde geçtikten sonra Vela diye anılan Sarazenlerin ülkesindeki Bunda¹⁸ şehrine varmışlar. Orada, tek bir kimsenin yanında sığınacakları tek bir yer dahi bulamamışlar ve nihayetinde meydana yağmurun ve soğğun altında kalmak durumuna düşmüşler. Sağlıklı olduğu *zikdedilen*¹⁹ birader, kendi için ve hasta biraderi için, içecek olsun bir başka bir şey olsun, ne bulursa artık şehir boyunca [her bir kimseden] sadaka istemiş. Bilhassa şehrin hükümdarı, onun Hristiyan olduğunu öğrendikten sonra can-ı gönülden ona sadakalar vermiş zira bu bölgenin ahalisi de hükümdarı da açık açık kendilerinin çok yakında Hristiyan olmak durumunda kalacaklarını ve Roma Kilisesi'ne tâbi olacaklarını konuşuyorlarmış. Oradan yollarına devam etmeye koyulmuşlar bir başka şehre doğru, ki [oraya vardıklarında ise] hasta olduğu zikredilen birader, Gerard adındaki rahip, kendilerini Yaradan'ın rızası için misafir kabul eden bir Sarazen'in evinde Efendimiz'e yürümüş ve yine orada defnedilmiş.

Bunun ardından Birader Yuliyân tek kalıp, daha ileriye nasıl gideceğini bilemeyerek, Büyük Bulgarya'ya²⁰ gitmeye hazırlanan ve karısı olan bir Sarazen din adamının hizmetkârı olmuş. Oraya dek beraber gitmişler.

Büyük Bulgarya, zengin şehirleri olan büyük ve kudretli bir krallıkmış ama oradaki herkes putperestmiş. Bu krallıktaki ahali kendi arasında pek yakında Hristiyan olmak zorunda kalacaklarını ve Roma Kilisesi'ne tâbi olacaklarını konuşurlarmış ama bunun ne gün olacağını dediklerine göre bilmezler, bu lafları bu şekilde kendi âlimlerinden duymuşlardır.

Söylentilere göre içinden 50 bin savaşçının çıktığı bu bölgenin büyük bir şehrinde, birader bir Macar kadını bulmuş ki bu [kadın, biraderimizin] aradığı yurttan bu ülkeye gelin olarak verilmiş.

O [kadın] biradere takip etmesi gereken yolu tarif etmiş ve en fazla iki günlük yolun ardından aradığı o Macarları bulabileceğini beyan etmiş. Öyle de olmuş zira hakikaten de birader, onları büyük bir nehir olan Etil'in²¹ yakınlarında bulmuş. Onlar ise [biraderi] görüp, Macar olduğunu da anlayınca gelişine hayli sevinmişler: onu ev ev ve köy köy gezdirmişler, büyük bir iştiaqla Hristiyan [dinine mensup] öz biraderlerinin kralları ve krallıkları hakkında sorular sorup durmuşlar. Ve birader onlara ne anlattıysa dine yahut bir başka meseleye dair, pür dikkat dinlemişler zira onların dili tam manasıyla Macarca imiş. Hem onlar biraderi, hem birader onları anlıyorlarmış. Onlar putperest olduklarından Yaradan'a dair hiçbir telakkileri yoktur ama bunlar idollere de tapınmıyorlarmış. Yaban hayvanları gibi yaşarlarmış. Toprağı ekip biçmezler. At eti yerler, kurt eti ve sair [hayvanları] da yerler. Atın sütünü de

¹⁸ Önsöze bakınız.

¹⁹ “Zikredilen” (Latince) *dictus* demektir (parantez içi bize ait ç.n.). Fakat tüm el yazmalarında *dictus* diye değil, görünen o ki hatalı olarak *diebus* diye geçmektedir ki bu ise ancak “günlerce”, “gündüzleyin” manasını verirdi.

²⁰ Büyük Bulgarya, büyük bir kısmı itibariyle Volga'nın dik açıyla büküldüğü yerin doğusuna doğru uzanıp, Volga, Kama, Belaya ve Yayık nehirleri arasında konumlanmaktaydı. Bir kısmı ise Volga'nın yukarı akıntısı boyunca batıya doğru uzanmaktaydı.

²¹ Etil Nehriyle genelde Volga kasıt olunur fakat burada kasıt olunan Belaya (Türkçesi Ak. ç.n.) Nehri'dir ki Başkurtlar XIX. asırda bu nehri hâlâ Ak-İdel diye tesmiye ederlerdi. İki günlük yol ile at üzerinde iki gündüz boyunca kat edilen mesafe kasıt olunmuştur.

kanını da içerler. Atlarıyla ve silahlarıyla zengindirler ve cenglerde pek mahirdirler. Kadim ananevî anlatılarına göre [biz] Macarların onların soyundan gelme olduklarını biliyorlar ama nerede yaşadıklarını bilmiyorlarmış. Tatar kavmi, onların komşusudur. Ama yine bu Tatarlar, onlarla karşılaştıklarında bunları savaşta galebe çalamamışlar aksine ilk muharebede bunlar onları galebe çalmış. Bundan ötürü bunları kendilerinin dostları ve müttefikleri yapmışlar ve böylelikle bu iki [kavim] birleştikten sonra el birliğiyle 15 krallığı tamamıyla yakıp yıkmışlar.

Zikredilen birader, bu Macarların ülkesinde bir Tatar ve bir Tatar önderinin elçisini bulmuş ki bu [elçi], Macarca, Rusça, Kumanca, Tetonca, Sarazence ve Tatar dillerini biliyormuş ve şöyle demiş: O esnada 5 günlük mesafede ve oraya komşu olan bir yerde bulunan Tatar ordusu, oradan kalkıp Alamanya üzerine yürümek istiyormuş ama [orada] Farsları bozmak için [birlikte] yollanacakları bir başka orduyu bekliyorlarmış. Yine o demiş ki Tatarların ülkelerinin ötesinde, olağanüstü kalabalık bir kavim varmış ki bunlar tüm insanlardan daha uzun ve irilermiş ve o kadar büyük kafaları varmış ki kafa ölçüleri beden ölçüleriyle pek orantısızmış. İşte bu halk, kendi yurtlarından çıkmaya karar vermişler, kendilerine karşı koymak arzusunda olan herkesle vuruşmak, zor gücüyle itaatleri altına alacakları bütün krallıkları [öylece] yakıp yıkmak istiyormuş.

Birader tüm bunları öğrendikten sonra, Macarlar onun daha da kalmasını rica etmiş olsalar da bu ricalarını iki gerekçeyle geri çevirmiş. Birincisi, reddetmiş çünkü eğer Hristiyan Macarlar ve bu [Macarlar] arasında kalan putperest krallıklar ve Rus yurdu, bu [Macarların] Katolik inancına davet edildiklerini ışıtırlerse, işte o zaman bundan rahatsız olacaklardır ve oldu da bu ve o [Macarlar] Hristiyanlık [sayesinde] birleşirler ve aralarında kalan tüm krallıkları itaatleri altına alırlar korkusuyla bütün yolları tutabilirlerdi. Diğer gerekçe ise eğer oldu da birader yakın bir tarihte ölür ise o zaman emeği ziyan olacak, görevini başarıyla yerine getirememiş olacak zira Macaristan'daki biraderler bu kavmin nerede bulunduğunu öğrenemeyeceklerdir şeklinde bir düşünceden ibaretti.

Neticede, o dönmeyi arzuladığı zaman, o Macarlar ona bu kez farklı bir yol tarif etmişler ki bu yol üzerinden daha hızlı ulaşabilirmiş [gideceği yere]. Birader, yoluna Aziz Vaftizci Yahya Yortusu'na²² 3 gün kala başlamış, yolda bazen su kenarında, bazen [düz] toprağın üzerinde birkaç gün dinlenerek ilerlemiş. Efendimizin doğumunun ikinci günü artık Macaristan kapısından girmiş, Rusya'yı ve Lehistan'ı at üstünde geçmiş. Zikrolunan o Macaristan'dan geri dönerken Mordva Krallığı'nı²³ nehir boyunda 15 günde geçmiş. Bunlar putperest olup pek haşin kimselermiş öyle ki onlarda eğer ki bir kimse çok sayıda insan öldürmemiş ise hiçbir şekilde muteber kabul edilmezmiş ve bir kimse yola çıkmış bir yere gidiyorsa, onun önünden öldürdüğü insanların kellelerini taşırlarmış. O kimsenin önünde ne kadar çok kelle taşıyorsa o kimse o kadar çok muteber görülürmüş. İnsan kellelerinden kâse yaparlarmış ve bilhassa bu kâselerden ayrı bir ıstahla içerlermiş. İnsan öldürmemiş bir kimsenin evlenmesine müsaade etmezlermiş.

²² 20 Haziran 1236.

²³ Mordva Krallığı, Büyük Bulgarya'nın batısında kalmakta olup, kuzeyinden Volga ile, batısından Oka ve Ryazan Knezliği ile sınırdadır.

Kendi kâhinlerinden, Hristiyan olmak zorunda kalacaklarını[n kehanetini] işitip, onlarla komşu olan Ruten yurdundan Büyük Vladimir Knezi'ne²⁴, kendilerini vaftiz edecek din adamı göndermesini rica etmişler. O ise şöyle demiş: “Bu benim elimden değil, Roma Papası tarafından yapılmalıdır zira biz hepimizin Roma Kilisesi'nin inancına geçeceğimiz ve onun kudretine tâbi olacağımız günler yaklaşmaktadır.”

II

Birader Yuliyân'ın Moğol Harbi'ne dair Mektubu

Siz yüce hazretimizin kulu, Macaristan'daki Vaizler Orden'inden Birader Yuliyân, İsa'nın hürmetlisi, Yaradan'ın merhametine mazhar olmuş, Havarilerin Makamı'nın legatı Piskopos Perudji'ye en derin ve o denli samimi saygılarını sunar.

[Bu görevin] şahsıma tevdi edilmesi sebebiyle ben, yoldaş olarak bana verilen biraderlerle birlikte [ivedilikle] Büyük Macaristan'a doğru gitmek durumundaydık ve biz, bize tevdi edilen bu seyahat görevini yerine getirmek arzusuyla Rusya'nın en uç sınırlarına dek gittik ve Putperest Macarlar diye anılanların, Bulgarların ve çok sayıda krallığın Moğollar tarafından tamamen yıkılıp yıkıldığına dair [havadisın] hakikatin ta kendisi olduğunu öğrendik.²⁵

Bu Tatarların kim olduğu ve hangi inanca tâbi olduklarını, elimizden geldiğince işbu mektupta anlatacağız.

Kimi kimseler tarafından bana anlatıldı ki Tatarlar, evvel zamanda bugün Kumanların oturdukları ülkede otururlarmış ve gerçekte İsmailoğulları diye anılırlarmış, bugün ise Tatar olarak anılmayı arzu ederler.

Bunların evvela çıktıkları ülke ise Gothia adını taşır ve Ruben de [o ülkeyi] Gothia diye anmıştır.²⁶

İlk Tatar harbi, şöyle başlamıştır: Gothia ülkesinde Gurguta²⁷ adında bir hükümdar²⁸ varmış. Bunun bakire bir kız kardeşi varmış ki bu anasının babasının ölümünden sonra, dediklerine göre, bir erkek gibi davranıp ailesinin başında durmuş. Kendiyle komşu olan bir lidere saldırmış ve bütün malını mülkünü onun elinden almış. Bir müddet geçtikten sonra²⁹ o tekrar Tatar kavmiyle birlikte ona saldırmaya teşebbüs etmiş, aynı evvelden yaptığı gibi yine o zikrolunan liderin üzerine. Bu kez daha teyakkuşlu davranan bu [lider], o genç kızla harbe başladıktan sonra bir muharebede muzaffer gelmiş ve evvelki o rakibi olan [genç kıızı] esir etmiş, [bunun üzerine] onun birlikleri kaçmışlar. Artık esir düşmüş olan bu genç kıza ise, intikamların en ağırlarından biri olarak tecavüz edip, onu bekâretinden ettikten sonra utanç içerisinde bırakacak bir şekilde kellesini vurmuş. Zikrolunan bu genç kızın

²⁴ Daha doğru bir şekilde verecek olursak Laudameriya. Vladimir şehrini kastetmektedir.

²⁵ Bu kısım B'de daha farklı ve daha doğru bir şekilde okunmaktadır: “Şu aşağıda yazılanların hakikat olduğunu öğrendik. Her bir kimseyi dehşete düşüren ne keder verici bir görüntüdür bu! Putperest Macarlar...” Du'da, apaçık bir hata eseri olan “quod omnes Tartari” (Tatarların hepsi ç.n.) ifadesini çıkartık.

²⁶ Diğer elyazmalarında Gotia(B) ve Gota(F) diye geçer. L. Bendefy ise Gothia'yı “scilicet Kathai” diye izah etmektedir.

²⁷ B ve F'de bu şekilde geçse de Du'da Gurgutam diye geçer. Bunun Cengiz'in kasıt olunduğu aşikârdır fakat bu adlandırma, muhtemelen Ögeday, Okkoday adlarının bozulmuş bir hâlidir.

²⁸ B ve F'de lider (knez) diye geçer.

²⁹ B ve F'de “bir müddet geçtikten sonra”, Du'da ise hatalı olarak “birkaç gün sonra” diye geçer.

kardeşi, yine adı zikrolunan o lider Gurguta ise bunu işittikten sonra adı geçen bu adama bir elçi göndererek şunları demesi talimatını vermiş ona: “Öğrendim ki kız kardeşimi esir edip, bekâretini bozduktan sonra kellesini vurmuşsun. Şunu bil ki bana karşı düşmanca bir iş etmiş oldun. Benim kız kardeşim sana rahatsızlık getirmiş olsa bile sen alıp götürülen malının mülkünün intikamı için bana başvurabilir, onun ettiklerine karşı adil bir mahkeme arayabilirdin yahut başına gelenler için intikamını kendi ellerinle almak arzusunda olsaydın onu galebe çaldıktan sonra esir edip, bekâretini bozduktan sonra kendine eş olarak alabilirdin, eğer ki sende onu öldürmek gibi bir niyet var idiye hiçbir şekilde onun bekâretine zeval getirmemen gerekirdi. Ama sen böyle yaparak iki kez intikam almış oldun. Bekâretini yitirmiş olmakla onu utanç içinde bıraktın ve aşağılıkça bir ölüm cezasına çarptırdın. Bundan gayrı, adı geçen genç kızın cinayetinin intikamı için bil ki bütün kuvvetlerimle üzerine geleceğim.”

Bunu işitip ve ona karşı koyamayacağını da görünce, cinayetin faili olan bu lider, maiyetindekilerle birlikte Ornah Sultanı’na³⁰ kaçtı, kendi öz yurdunu bırakarak.

Tüm bunlar olup bittikten sonra, Kumanların ülkesinde Vitut³¹ adında bir lider vardı ki söylentilere göre bunun zenginliği o kadar muhteşem bir mertebede idi ki sürüleri onun ovalarında altın oluklardan içermiş sularını.

Bug Nehri³² [boyundan] Güreg³³ adındaki bir diğer lider ise onun zenginliğinden ötürü, saldırmış ve galebe çalmış onu. Bu mağlup olan ise iki oğlu ve saldırıdan sağ kurtulan az sayıda başkalarıyla birlikte adı geçen o Ornah Sultanı’na kaçmışlar. Bu Sultan ise, onun bir zamanlar komşusu iken vaktin birinde yok yere ona saldırıp gücünü üzdüğünü hatırlayarak, onu kabul etmiş ama kapılardan sallandırmış, onun halkını ise itaati altına almış. Vitut’un iki oğlu ise hemen o esnada oracıktan kaçırılmışlar³⁴ ve bunların artık sığınacakları hiçbir yer olmadığından, dönüp önceden babalarını ve bizzat kendilerini soyan o zikrolunan Güreg’e gitmişler. O ise vahşi bir hayvan gibi celallenecek büyük olan kardeşi, atlara parçalatarak katletmiş.³⁵ Küçük olan ise yine kaçmış ve en başta zikrolunan o Tatar lideri Gurguta’ya varmış. Pek samimi bir şekilde, babasını soyup ağabeyini öldüren o Güreg’ten intikamını almasını istemiş [yaparsa eğer bunu] bu liderin³⁶ yani Gurguta’nın nam sahibi olacağını, kendisinin ise soyulan babasının ve öldürülen ağabeyinin intikamını almış olacağını söyleyerek. Bu, dediği gibi yapmış, zaferin elde edilmesi üzerine adı geçen

³⁰ Plano Carpinili Johannes’ta “Ornas” (Ornac, Orna); bizim kroniklerde (PSRL, IV, 57; V, 225; VII, 210 ve diğer yerlerde) “Ornaç, Vornats, Arnaç” diye geçer. L. Bendefy’nin izahına göre ise bu, Tana şehridir.

³¹ Du’da böyle geçerken B’de “Vitof”, F’de ise “Vrok” diye geçer.

³² Du ve F’de böyle geçer, L. Bendefy’deki “Vuk” ve “Buks” şeklindeki okumaları hatalıdır. El yazmanın erişimimizde olmamasından ötürü B’deki Buchs şeklindeki okumanın doğruluğuna yahut yanlışlığına dair herhangi bir şey söyleyemeyeceğiz. L. Bendefy bu kelimeyle Bug Nehri’nin kasit edildiği zannındadır.

³³ Du’da böyle geçerken B’de “Ureh”, F’de ise “Gavez” diye geçer. (Fakat L. Bendefy’nin okuduğu gibi “Gaveke” değildir.

³⁴ B ve F’yi esas alarak buraya hatalı olarak yerleştirilen “ad Euthet” ibaresini göz ardı ettik. Adı ise bundan sonra Güreg diye okuyacağız.

³⁵ B ve F’yi esas alarak “cupiens” yerine “rapiens”; “interfioere” yerine “interfecit” diye okuduk.

³⁶ B’deki gibi “ista duo” (bu ikisi. ç.n.) yerine “isti duci” (bu liderler. ç.n.) diye okuduk.

bu genç oğlan, lider Gurguta'ya tekrar bir arzuhâlde bulunmuş ve bu kez, babasının alçakça öldürülmesinin intikamının Sultan Ornah'tan alınmasını istemiş, babasından kalan ahaliyi onun köle olarak tuttuğunu, eğer ordusu saldırıya geçerse baskın esnasında yardımcı olacaklarını söyleyerek.

O ise çifte zafer [arzusuyla] sarhoş olduğundan, can-ı gönülden kabul etmiş bu genç oğlanın arzusunu ve Sultan'ın üzerine yürüyerek pek şöhretli ve şerefli bir zafer elde etmiş.

Nihayetinde, artık hemen her yerde zaferlerine dair büyük övgülere sahip biri olarak, yukarıda adı geçen bu Tatar lider Gurguta, tüm askerî gücüyle birlikte, evvel zamandan beridir aralarında olan bir çekişmeden ötürü Farsların üzerine yürüdü. En büyük zaferini orada elde etti ve Fars krallığını tamamıyla itaati altına aldı.

Bundan sonra artık daha da cüretkâr biri olarak ve kendisini yeryüzündeki herkesten daha kuvvetli sayarak, tüm cihanı itaati altına almak arzusuyla [tüm] krallıkları karşısına alır oldu.³⁷ Bundan ötürü, Kumanların ülkesine girerek, bizzat Kumanların üstesinden geldi ve onların ülkesini itaati altına aldı. Oradan, bizim Macarların geldikleri Büyük Macaristan'a döndüler ve 14 yıl boyunca saldırdılar onlara ama ancak 15. yılda onların hâkimi olabildiler, bizzat Putperest Macarların sözlü olarak bize anlattıklarına göre. Onlara hâkim olup, Batı'ya yöneldikten sonra, bir sene yahut bundan birazcık daha uzun bir süre içerisinde en büyük 5 putperest krallığını hâkimiyetleri altına aldılar: Satsiya, Fulgariya, ayrıca her biri oldukça iyi tahkim edilmiş ve bunlardan birinin 50 bin silahlı savaşçı çıkartabilecek kadar öylesine kalabalık bir nüfusa sahip 60 kadar kaleleri varmış. Bunların haricinde onlar, Vedin'e, Merovya'ya, Poydoviya'ya ve Morda Krallığına da saldırdılar. Bu sonuncusunda iki knez vardı: Birisi, tüm ahaliyi ve ailesiyle birlikte Tatarların başına itaat etti, diğeri ise az miktarda insanıyla birlikte eğer güçleri yeterse karşı koymak için oldukça iyi tahkim edilmiş yerlere yönelmişler.³⁸

Şimdi ise biz Rusya sınırında bulunarak, Batı ülkelerine giden tüm ordunun dört kola ayrılmış olduğuna dair [havadisın] hakikatin ta kendisi olduğunu bizzat yakinen öğrendik. Rusya sınırındaki Etil Nehri'ndeki bir kol, doğu ucundan Suzdal'e girdi. Güney istikametinde kalan bir diğer kol ise bir diğer Rus knezliği olan Ryazan'ın sınırlarına bu esnada artık saldırmış vaziyetteydi³⁹. Üçüncü bir kol ise Don Nehri'nin

³⁷ F nüshasına göre, "progressum" (ç.n. saldırı, karşılarına çıkma) tabirini, "cepit facere" ile takviye ettik. (ç.n. yapar oldu).

³⁸ B nüshası ise fethedilen yerler için başka bir sıralama vermektedir: "*Fashiya'ya, Merovya'ya hâkim oldular, 40 tane pek iyi tahkim edilmiş kalesi olan Bulgar Krallığını fethettiler (...) İki knezin olduğu Vedin'e saldırdılar...*"

L. Bendefy, Gombocz'un *Saksyn* diye okuduğu görüşünü reddederek *Faschiam* (*Fashiya*) ile *Basciriam* yahut *Bascardiam* demek istendiği kanaatindedir. Fakat *Faschiam* (*B nüshası*) ve *Sascia* (*Du nüshası*) yazılışları itibariyle daha çok *Saksin*'i andırmaktadırlar.

Fulgariya'nın Bulgarya olduğuna şüphe yok. Merovya, Volga'nın kuzeyine doğru Vetluga ile Unja Nehirleri arasında kalmakta. Vedin ileyse Merovya'nın daha da kuzeyinde Suhona Nehri'ne kadarki topraklar kasıt olunmaktadır.

³⁹ *Du* nüshasında *expugnavit* (*salıdırmış vaziyetteydi*) lafzından evvel bir ekleme yapılmıştır: *quem nunquam* (*üzerine daha hiç [salıdırmadığı]*). Hatalı bir ifade olması sebebiyle ona yer vermedik.

karşısında, Vorenej (Ovcheruch)⁴⁰ Kalesi'nin, aynı zamanda Rusların knezliğinin yakınlarında bir yerde durdular. Onların önünden kaçan Rusların, Macarların ve Bulgarların bize sözlü olarak aktardıklarına göre, [Tatarlar] artık çok yakın olan kışın gelmesiyle birlikte toprağın, nehirlerin ve bataklıkların donmasını bekliyorlar ki bunun ardından tüm Rusya'yı, Rusların tüm yurdunu yağma etmek Tatarlar için çok büyük oranda kolaylaşacaktır.

Tüm bunları şu şekilde anlayasınız, Gurguta adındaki bu harbi başlatan o ilk lider, ölmüştür. Bugün onun yerine hükümdarlık eden kişi onun oğlu olan Han (Chayn)'dır.⁴¹ Büyük bir şehir ve babasının ilk kez tahta çıktığı yer olan Ornah'ta yaşar. Şöyle bir yaşamı vardır onun: Sarayı o denli büyüktür ki bin tane süvari tek kapıdan birlikte girip, onun önünde atlarından inmeden saygıyla eğildikten sonra geldikleri gibi geri çıkmaktadırlar.

Adı geçen bu lider kendisine devasa bir loca inşa ettirmiştir ki bu loca altından sütunların üzerinde durmaktadır. Bu değerli taşlarla kaplı olduğunu dediğim altın locada o, değerli taşlarla kaplanmış⁴² bir kıyafetin içerisinde yüksek bir şatafat ile oturur. Bu saraydaki kapılar da tamamen altındandır, o kapıları geçtikten sonra eğilirler, güvenli bir şekilde sükunetle geri çıkarlar onun süvarileri. Yabancı elçiler yürüyerek yahut at üzerinde geçerler bu kapılardan ama eğer ayaklarıyla kapının eşiğine dokunacak olurlarsa hemen oracıkta kılıçla biçerler onları. Her bir yabancı oradan geçerken olabilecek en yüksek hürmeti göstermekle mükelleftir.

Öylesi bir şatafat içerisinde otururken ordularını farklı farklı ülkelere sevk etmiştir yani denizin ötesine. Sanıyoruz ki oradaki icraatını siz de işitmişsinizdir. Çok kalabalık bir başka ordusunu ise [bir başka] denize, tüm Kumanların üzerine göndermiştir ki bunlar da Macar yurduna kaçmışlardır. Üçüncü ordusu ise, dediğim gibi tüm Rusya'yı kuşatma altına almaktadır.

Savaşa dair işin aslını size şöyle aktarayım. Dediklerine göre onlar, diğer kavimlere kıyasla daha uzun mesafelere ok atabiliyorlarmış. Harpte ilk çatışma esnasında, denilen o ki, onların okları uçmuyor, yağmur misali yağıyormuş. Söylentilere göre kılıç ve mızrakla [dövüşte] daha az mahirmişler. Nizamlarını ise şöyle yapıyorlarmış: her on kişinin başında bir Tatar duruyormuş, yüz kişinin başında ise bir yüzbaşı. Bu öyle kurnaz bir hesaba göre yapılmıştır ki dışarıdan gelen bir istihbaratçı onların arasında hiçbir şekilde saklanamaz, ve yine, eğer ki harp esnasında bir şekilde onlardan birini vurup da indirirlerse hemen ivedilikle hiç duraklamaksızın onun yerine başkasını koyarlar ve yine, farklı farklı dillerden ve kavimlerden toplanan insanlar hiçbir şekilde bu [nizamda] ihanete yeltenemez.⁴³ Fethettikleri bütün

⁴⁰ B nüshasında *Orgenhusin*. L. Bendefy, bunun Voronej olduğu zannındadır.

⁴¹ Yulian, adı diye unvanını vermiştir. Burada, muhtemelen Ögeday kasıt olunmaktadır.

⁴² Okurken *Gloriosissimis* yerine F nüshasındaki *preciosis* lafzını tercih ettik.

⁴³ Du nüshasına göre: “*farklı diyarlardan cem edilmiş, farklı dillerden ve milletlerden (sic!) toplanmış bu kalabalık hiçbir ihanete kalkışamaz.*” Anlaşıldığı kadarıyla bu ifadenin son kısmı biraz daha farklı bir mahiyete sahipti. Mesela bkz. B nüshasında hususi bir tabir geçer: “Her onuncuyu farklı farklı dillerden toplamışlardır.”; F nüshasında “([ihanet] edemesinler diye) her onuncuyu farklı kavimlerden ve dillerden topladılar.” Bu cümle, yine aynı yazar tarafından az ileride zikredilen şu ifadeyle mukayese edildiğinde bazı şüphelere yol açmaktadır: “Tüm ordularının nüfusu hakkında ise (...) derken Yulian, evvelden beyan ettiği sayıları net olarak bilmiyor, şifaden söylemiş gibi bir zan oluşturmaktadır.

krallıklarda, kendileri için tehlikeli gördükleri yahut herhangi bir direniş gösterme ihtimali olan knezleri ve soyluları hiç beklemeksizin öldürüyorlar. Harp için yaşı uygun savaşıları ve köylüleri, silahlandırıp kuşandırdıktan sonra arzularının dışında harpte kendi önlerinden gönderirler. Harbe daha az elverişli olan diğer köylüleri ise toprak işleri için bırakıyorlar, harbe gönderdikleri yahut katlettikleri kimselerin karılarını, kızlarını ve kadın akrabalarını ise kalanların arasına 12şer 12şer⁴⁴ yahut daha fazla bir sayıda üleştirirler [yine] toprak işi için ve bundan sonra bu insanları kendilerini Tatar olarak saymakla yükümlü kılarlar. Harbe sürdükleri savaşıları ise iyi savaşıyor ve hatta muzaffer geliyor olsalar bile [onlara gösterdikleri] minnet pek büyük değildir. Eğer muharebede ölürlerse onlarla hiçbir şekilde ilgilenmezler fakat eğer ki [muharebe esnasında] geri çekilirlerse o zaman acımasızca canlarından edilirler Tatarlar tarafından. Bu yüzden, onlar savaşırlarken vuruşarak ölmeyi yeğlerler, Tatarların kılıçlarından ölmektense ve daha fazla yaşamamak, bir an evvel ölmek için daha cesurca vuruşurlar.

Tahkim edilmiş kalelere saldırmazlar, evvela memleketin altını üstüne getirirler ve ahalisini yağmalarlar ve o ülkenin ahalisini bir araya topladıktan sonra yine onların kendi kalelerini kuşatmak üzere cenge sürerler.

Fethettikleri bütün krallıklardan savaşa yaşı uygunlardan toplayıp da kendi önlerinden sürdükleri savaşılar haricinde, tüm ordularının nüfusu hakkında ise hiçbir şey yazmıyorlar.

Çoğu kimseler [onlar hakkında] hakikati aktarıyorlar bize. Suzdal knezi de sözlü olarak bizim üzerimizden Macaristan Kralı'na şunları aktardı: Tatarlar gece ve gündüz Hristiyan Macarların krallığına nasıl olsa da gitsek ve ele geçiresek diye danişıp duruyorlar birbirlerine. Zira dediklerine göre onların Roma'yı ve ötesini de fethetmek gibi bir niyetleri var. Bu yüzden o [Han]⁴⁵, Macar kralına elçiler gönderdi. Suzdal topraklarından geçerlerken, Suzdal knezi tarafından ele geçirilmişler. Macar kralına gönderilen mektup da ellerinden alınmış. İşte bu [ele geçirilen] elçileri, bana verilen yoldaşlarla birlikte gördük de.

Adı geçen bu mektup, Suzdal knezi tarafından bana verildi ve ben de onu Macar kralına götürdüm. Bu mektup, putperest alfabesinde Tatar dilinde yazılmış idi. Bundan ötürü kral, onu okuyabilecek pek çok kimse bulup getirttiyse de [ne yazıldığını] anlayabilen tek kimse bulamadı. Biz ise Kumanya'dan⁴⁶ geçerken, orada ne yazdığını bize tercüme eden bir putperest bulduk. Tercümesi şöyle:

“İtaat edenleri yükseltiyim ve karşı koyanları ezeyim diye yeryüzünün iktidarını bana tevdi eden Gök'ün [Kralının] elçisi olan ben Han, şaşıyorum sana Macar kralı: 13 kez sana elçiler göndermeme rağmen niçin onlardan birini bile bana geri salıvermezsin, ne kendi elçilerini ne de tek bir mektup gönderirsin. Bilirim ki sen kudretli ve zengin bir kralısın ve emrinin altında pek çok savaşıların vardır ve büyük bir krallığa tek başına hükmedersin. Bundan ötürü de kendi arzunla bana itaat etmek

⁴⁴ B nüshasında 10'ar 10'ar.

⁴⁵ Batu Han'dan bahsediliyor olmalıdır.

⁴⁶ Du nüshasında *Carmaniam* diye hatalı geçer. B ve F nüshalarında *Cumaniam* diye geçer. B nüshasında *Civitatem magnam* sözü yerine *paganam ... civitatem, paganum ... quendam* diye geçer. Biz de buna göre tercüme ettik.

sana zor geliyor. Eğer sen bana kendi arzunla itaat etseydin, işte bu senin için en iyisi ve daha faydalısı olur idi. Bunların ötesinde öğrendim ki benim kölelerim olan Kumanları himaye edermişsin, bundan gayri onları kendi [yurdunda] tutmayasın diye sana emrediyorum ki onların yüzünden seni karşıma almayayım. Kumanlar ki onlar için kaçmak [iş] sana kıyasla daha kolaydır zira onlar evsiz olup çadırlarda oradan oraya göçerek, belki de [daima] kaçış hâlinde yaşar dururlar. Sen ise kalelerin ve şehirlerin sahibi olarak evlerde yaşarsın, benim elimden nasıl kaçıp kurtulabilirsin?”⁴⁷

Şunu da es geçmeyeyim. Ben tekrar Roma sarayında bulunduğum sırada, Büyük Macaristan yolunda 4 tane biraderim benim önümden geçtiler. Onlar Suzdal topraklarını geçerlerken, bu knezliğin sınırında Tatarların önünden kaçan Putperest Macarlardan birilerine rast gelmişler ki bunlar sadece Hristiyan Macaristan’a varmak için bile iştiaqla Katolik inancını kabul etmeye [hazırlanmış]. Bunu işiten, yukarıda zikrolunan Suzdal knezi, güvenmiş ve adı geçen bu biraderleri [yanına] çağırdıktan sonra mevzu bahis olan o Macarlara Roma kanunu öğretmeyi yasaklamış ve sonrasında da bahsi geçen biraderleri topraklarından kovmuş fakat bir kötülük etmeden. Bunlar ise geri dönmek ve oraya kadar gittikleri yolu hemencecik hiç etmeyi arzulamayarak, Büyük Macaristan’a erişmek için ya Mordukanlara ya da doğru Tatarlara gidecek yolların arayışında Retsessue şehrine doğru dönmüşler. Orada aralarından iki biraderlerini bırakıp, tercümanlar kiralayıp, yakın tarihte geride bıraktığımız⁴⁸ Havari Petrus ve Pavlus Günü, Mordukanların ikinci knezlerine varmışlar ki onların vardıği gün, [o knez] ahalisi ve ailesiyle birlikte aynı yukarıda dediğimiz gibi Tatarların itaatine girdiği günmüş. Sonrasında bu iki biraderin başına neler gelmiştir, ölmüşler midir yoksa bu bahsi geçen knez tarafından Tatarlara mı götürülmüşlerdir, hiçbir malumat yoktur.

Kalan biraderlerin diğeri ikisi, onların gecikmelerine şaşırarak, az zaman önce kutlanılan Aziz Micheal Günü’nde⁴⁹, biraderlerinin hayatları hakkında net bilgi edinmek umuduyla bir tercüman göndermişler ama Mordukanlar saldırıp katletmişler onu.

Biz ise yoldaşlarla, ülkenin Tatarlar tarafından ele geçirildiğini ve bölgede epey kuvvetlendiklerini görüp, işimizde başarı ihtimali öngöremeyerek Macaristan geri döndük. Pek çok orduların ve eşkiyaların arasından geçmiş olmamıza rağmen dualarımız ve kutsal kilisemize olan hizmetimizin yüzü suyu hürmetine sağ salım ve hiçbir zarar görmeden biraderlerimize ve yerimize yurduмуza döndük.

Bunların ötesinde, Yaradan’ın o kırbağı adım adım ilerliyorken ve kilisenin oğullarına, İsa’nın gelinlerine yaklaşırken, siz hazretlerimiz uzak görüşlülüğünüz ile biz biraderlerin nasıl davranması gerektiği ve [bize] ne yapmanın düştüğüyle alakalı dikkatle düşünesiniz.

⁴⁷ B Nüshası bu verilenin devamında şöyle bir nihayete sahiptir: “İsa’ya sadık olan herkese bildirilsin ki bu mektubu Macaristan kralı, Akviley patriğine göndermiştir, patrik ise Piskopos Breşi’ye ve Tirol Dükü’ne sevk etmiştir ki onlar da İsa’nın sadığı olan herkese iletinler bunu, büyük bir şevkle kilisemiz adına Yaradan’a dualar etmeleri ricasıyla. Bunun haricinde, bu mektup her kime ulaşacak olursa bilsin istiyoruz ki bu mektubu gönderen dürüst ve sahibidir.”

⁴⁸ Büyük bir anlam belirsizliği söz konusudur. Şöyle de olabilir: “(...) Günü’nün geçmesinden az zaman sonra.”

⁴⁹ Anlamı belirsizdir. Şöyle de olabilir: “kutladıktan pek az bir zaman sonra”

Bunun haricinde, herhangi bir şeyi es geçmemek için Baba, size şunu da aktarmış olayım. Bize Hakimler Kitabı'ndan tarihle alakalı bir şey yazıp veren bir Rus ruhban, diyor ki bu Tatarlar, Madianlardır. [Tatarlar] aynı onlar gibi Ketim'e, İsrailoğullarına saldırmışlar, Gedeon tarafından mağlup edilmişlerdir Hakimler Kitabı'ndan okunduğu üzere. Bahsi geçen bu Madianlar, oradan kaçıp Tartar adındaki bir nehrin yakınına yerleşmişler ve bundan ötürü de Tatar diye anılmışlardır.⁵⁰

III

Minörler Tarikatı'ndan Macar Birader İoganki'nin Tarikat Generali Çezenli Birader Michael'e yazdığı Mektup

Yaradan'ın rızası için Tatarların gelmiş geçmiş en geniş Kuzey İmparatorluklarında tutkuyla şeref ve ruhlarımız için hac ibadetiyle iştigal eden Macar Birader İoganka ve Minör [tarikatından] diğer biraderler, İsa'nın adı için saygıdeğer babaya, Minör Tarikatı'ndan Birader Micheal'a, İsa Mesih Efendimiz'in [lafzının geçtiği] samimi dualarımızla, tevazuyla saygılarını [sunarlar].

[Ey] babamız bizim, her kim İsa'nın adı için çabalamak istiyorsa Tatarların obalarını takip ederek [onları] vaftiz etsin ve vaaz ederek, öğütleyerek, ikame ederek ve ellerinden tutarak [kendi] imanını kuvvetlendirsın ki böylece onlar en büyük manevi hasatını almış olacaktır diye buyurduğunuz [gibi] sizin gösterdiğiniz dindarlık yolu [üzerinde], neredeyse tek bir an boş durmuyoruz. Sık sık artık sıradan bir hâl olarak gecenin derinliklerine dek meşgul oluyoruz zira kimi bölgelerde Hristiyanlar öyle bir çoğalıyor ki bizim zannımıza göre putperestler oralarda ancak nüfusun yarısından birazcık fazla geliyorlardır. Öyle ki Tatarlar, askerî kudretleriyle Hristiyan milletinden çeşit çeşit kavimleri itaatleri altına aldılar ama onların eski inançlarını ve yasalarını sürdürmelerine müsaade etmektedirler. Kim hangi inancı taşımış bununla ya hiç ya da çok az ilgilenirler. [Böyle yaparlar ki] dünyevi meselelerde, kelle vergisi ve [sair] vergilerde ve askerî harekâtlarda onlar [yani tebaa], efendileri için neşredilen yasalara göre yapmakla mükellef oldukları şeyleri yapsınlar. Onlar, Hristiyanlara hatta öylesine geniş özgürlükler vermektedirler ki kimileri evlenip de büyük bir ailenin sahibi olduktan sonra bazen kendi efendilerinden daha zengin olmaktadır. Ve yine de efendileri onların, kölelerinin mallarına mülklerine dokunmak gibi bir karar almaz aksine onları yoldaşları olarak çağırır, köleleri olarak değil. Fakat efendileri bunları savaşa gideceği zaman onlar da silahlarını kuşanarak [efendilerinin] peşlerinden giderler, Sarazenlere karşı mertçe hizmet verirler, [efendileriyle] akdettikleri anlaşmalara sadık kalarak onlarla [Sarazenlerle] vuruşurlar.

⁵⁰ F nüshası bu sözlerin ardından şu şekilde sona ermektedir:

“Ayrıca Tatarların iddialarına göre, güya onların o kadar çok savaşçıları varmış ki 40 parçaya bile bölseleler, yine de yer yüzünde onun bir parçasının gücüne karşı koyacak kudrette [bir ordu] bulunamazmış. Yine onların ordularında, kendi yasalarından olmayan 240 bin kölenin ve kendi yasalarına tâbi en seçmelerinden 135 bin savaşçının bulunduğunu konuşuyorlar. Başka, onların kadınlarının da erkekleri gibi dövüşken olduklarını, ok attıklarını, erkek gibi ata bindiklerini konuşuyorlar. Güya cenk esnasında erkeklerinden daha cesurlarmış zira erkekleri bunların zaman zaman geri çekilebiliyorlarken kadınları asla kaçmazlar, en aşırı tehlikeyi dahi göze alırlar. Tatarların kökeni, dini ve hayatlarına dair mektubun sonu.”

Sarazenler ise sinsi sinsi yanaşıp atılırlar üzerlerine onların ve Tatarlardan olsun diğerlerinden olsun [Hristiyanlığa] yeni intisap etmiş olanları baştan çıkarmak azmindedirler ve bazen insanları dinden soğuttukları da olur [fakat] bu insanlar, yakınında kendisine Hristiyan yasasını öğretecek bir kimsenin bulunmadığı insanlardır.

Kendi Muhammedî yasaları olan bu Sarazenlerin, dinî addedilen bir mezhepleri vardır ki mensubu olan biraderlerini “Fakir⁵¹” diye çağırırlar: kınısız kılıç taşırlar ki her kim dine aykırı bir şey der ise çekip hemencecik oracıkta haklasınlar. Fakat onlar, Hristiyanların kendi yasalarını, İsa’yı, Meryem Ana’yı ve azizleri vaaz etmelerine müsamahalı yaklaşmaktadırlar, Muhammet’i küçük düşürecek bir şey denmediği müddetçe. Kendi yasalarındaki pek çok şeyi Luka İncili’nden esinlenmişlerdir. Onlar da Meryem Ana’yı bakire, İsa’yı ise İlahi Ruh tarafından rahme düşürülmüş kabul ederler ama İsa’yı Yaradan olarak kabul etmiyorlar. Ancak bir çan kulesinin tepesinde yahut yüksekçe bir kuleden büyük borulardan gelen sesi işittiklerinde O’nu günde 7 kez zikrederler, hemen Muhammet’i [zikrettikten] sonra ve yine O’nu Muhammet’ten sonraki en büyük peygamber olarak kabul ederler. Yasaları gereği 7. gün işi bırakırlar ve kendilerini dua etmeye ve ibadete adarlar. Apuliya ve İspanya şehirlerinde böylelerinin aralarında yaşayan Hristiyanlar, onların da aynı böyle yaptıklarını daima görüyorlardır.

Tatarya’da onların yakınlarındaki yerlerde bulunan bizim biraderlerimiz ise ya manastırlarda ya da manastırvarı yerlerde kalmaktadırlar, vaazlar vererek, yeni intisap etmişler için çeşit çeşit kilisevî sırları icra ederek, sadakalar toplayıp sonra onlarla çok sayıda esir düşmüş zayıfları azat ederek pek zengin hasatlarla [manen] doyurmaktadırlar kendilerini.

Ama en büyük hasat, Tatarların obalarını takip etmeyi arzulayanları bekliyor ki bu emek ve gerçek tecrübeyle sabittir. [Ey] babamız bizim, bu yüzden şehirlerde yaşayan biraderler çok kalabalık sayılarda canı yitirmeksizin yerlerini terk edemediklerinden dolayı, sizin bilgeliliğinizin, olabilecek en kısa süre içerisinde Tatar bölgeleri ve onların farklı farklı çok sayıda ülkeden bir araya getirilmiş çeşitli ordularıyla ilgilenmeleri için, buraya bu işin ilhamıyla dolu en uygun biraderleri sevk etmeleri gerekirdi, dillerini [onların] daha kolay öğrenebilecek bilhassa İngiliz, Macar ve Almanlar arasından. Eğer ki onlar, İsa’nın kanının şefaatinin almış olan kâfirlerin ruhları için kederleniyorlarsa bizim yardımımıza geleceklerdir ve böylece Yaradan’a, binlerce can kavuşturacaklardır. Eğer ki mütevazî yaşam ve fakir beslenme şartları onları tedirgin ediyorsa, öyleyse İsa’nın çarımıta tattığı o sirke ve safra suyu açtırmasın dudaklarını onların. Eğer ki verilen bu emek korkutuyorsa onları, öyleyse İsa’nın emeklerini ve yorgunluklarını hatırlarına getirsinler ve böylece her şey daha kolay olacaktır onlar için zira O’nun boyunduruğu haz verir, [O’nun] yükü hafif[letir].

Herkes üzerinde tesir eden sahih bir şey anlatacağım. Ben, Birader İoganka, iki Macar ve bir İngiliz biraderle Tatarlara tâbi olarak büyük bir kavmin [yaşadığı] Baskardiya⁵²’ya dek gittik. Biraderlerden Macar olan ikisi, din ile alakalı bir mesele

⁵¹ Ç.n. “fakih” kastediliyor.

⁵² L. Bendefy’nin izahına göre buradaki Bascardiya ifadesiyle, Yulian tarafından kat edilen Etil Nehri boyundaki, üzerindeki Macar kabilelerinin yaşadığı bölge değil, buranın daha doğusunda kalan Ural’a kadar ulaşan başka bir yer kastedilmektedir.

sebebiyle bizden ayrıldılar ve ben ise Vilhelm adındaki bu İngiliz birader ile orada tam 6 yıl kaldım hiç aralıksız. Orada Tatarlar da vardı, Barkardların hâkimleriydiler, vaftiz edilmemiş kimseler olarak Nasturilik sapkınlığına bulanmışlar idi. Biz onlara bizim inancımızı vaaz etmeye başladıktan sonra sevinçle intisap ettiler. Tüm Baskardiya'nın hükümdarını ve onun ailesinin büyük bir kısmını bulduğumuzda onlar artık tamamen Sarazenlik sınırsına tutulmuşlar idi. Biz onlara vaaz verdiğimizde ise bize şöyle dediler: “Eğer ki siz daha evvelden gelseydiniz, intisap edeceğimiz inanç her türlü sizinki olurdu ama şimdi bir yasayı kabul etmişken hemen ondan cayıp da bir diğerine geçmek hükümdarlar için utanç vericidir.” Biz din üzerine münazaraya katıldığımızda Sarazen âlimlerine elimizden gelen tüm yöntemlerle: yazıyla, alametlerle, delillerle, misallerle kanıtladık ki onların dini külliye yalan ve putperestçidir ve akli olarak hiçbir dayanağı ve apaçık mucizeleri yoktur Hristiyan yasasından farklı olarak ([Mucizeler ki] onlar hakkında pek yakında, bu yurtlarda vâki olan büyük mucizelerden bahsedeceğim). Ve biz onların yasalarının, iblisin yasası olduğunu, olabilecek şüphelenmelerin önünü almak için iyiyle kötüyü kurnazca yer değiştirdiklerini ve böylece saf ruhları daha da büyük yanılgıların içerisine soktuklarını bulup ortaya koyduğumuzda, celallenerak bizi canımızdan etmeye kalkıştılar. Bizi yakalatıp, zalimce hapse atıldılar, demire vurduktan sonra biz, açlığın eziyetini çektik o korkunç kurtçuklar, ölümcül kokular gibi zindan pisliklerinin ortasında. Ölümü sevinçle karşıladık ama onlar, Tatarlardan korktuklarından ötürü bunu yapmaya cesaret edemediler. Zira Tatarlar, Hristiyanları severler [bunlar ise] aksine onlardan nefret ederler ve [onlara] zulmederler.

Bizim daha Baskardiya'da olduğumuz bir vakit, Kuzey Denizi'nin çevrelediği Sibur⁵³ ülkesinden bir elçi geldi. Bu ülke yiyeceğin dolup taşıdığı bir ülkededir ama orada kış olabilecek en sert seviyededir. Öyle ki kışın orada olağanüstü kar yağdığından o ülkenin kendi köpekleri haricinde neredeyse hiçbir hayvan orada ilerleyemez. Dört irice köpek, ancak tek bir kişinin gerekli yiyecekleri ve giyecekleriyle birlikte oturabildiği bir kızağı çekerler.

Bu kavim, ölen kişinin baş derisinin saçlı kısmını sıyrarak alırlar ve onu kendi ilahlarıymış gibi sayarlar. Yüzünden alınmış derisini ise evlerinde tutarlar ve hane içi ilahları gibi hürmet ederler. Fakat bunlar, Hristiyan ilahının diğer tüm ilahlardan daha kuvvetli olduğunu söylerler. Zaman zaman belirli birtakım şeylere ihtiyaçları peyda olduğunda, Hristiyan ilahını yardıma çağırırlar ve umumiyetle de arzu ettiklerini alırlar. Öyle ki bir defasında bunların üzerine yürüten bir ordu, pek büyük bir buz kütlelerini geçmek durumunda kalmış, bunlar da korku içerisinde Hristiyan ilahını büyük bir haykırışla ve çığırıyla yardıma çağırmışlar ve ona kurbanlar vermişler, çok vakit geçmeden de Rabbin rahmeti neticesinde, o ülkedeki her bir yer buz tutmuş hâldeyken bir tek o ordunun geçmekte olduğu yerde hemencecik her şey eriyivermiş ve neticesinde pek çoğu da canından olmuş, aynı Kızıl Deniz'deki firavunun ordusu misali, [ölmeyip sağ kalan] diğerleri ise elleri boş ve başarısız bir şekilde gerisin geriye dönmüşler. Dahası, bir defasında onlarda salgın hastalık peyda olduğunda kâhinleri şöyle demiş: “Eğer Hristiyan olmazsanız, hepiniz ölüp gideceksiniz.” Bunu işittikten sonra onlardan pek çoğu sapkın bir Rus ruhbanının elinden vaftiz oldular.

⁵³ Bu, bugün bildiğimiz Sibiryaya değil, bugünün Tümen şehri muntakasından kalan ve baş şehri Sibur yahut Sybur olan bir bölgedir.

[Sapkındır] zira Rus krallığı, aynı Grek krallığı gibi Roma kilisesinden kopmadılar, en başından beridir onların kabul etmek istemedikleri, Kutsal Ruh'un kaynağının Oğul olmadığı beyanından ötürü. Onlar insanları vaftiz ederlerken de bizden farklı olarak: "İsa'nın vs. vs. kulu vaftiz edilmiş olsun" derler, sanki vardıgı hükmü ilan eden hâkimler gibi. Bundan ötürü de adı geçen bu Rus, gerektiği şekilde onlara öğretmediğinden onlar, vaftiz edilmiş olsalar da vaftiz edilmemiş gibi kalmışlardır eski sapkınlarının içerisinde. Bu misalden yeterince iyi anlaşılıyor ki bu kavim pek hızla intisap edebilirlerdi eğer ki onlara İsa'nın inancını öğretecek bir kimseleri olsaydı. Bunu kendileri de itiraf ederler. Bu aynı şekilde, bir başka meseleden daha anlaşılıyor ki bu meseleyi es geçmek olmaz. Zira yukarıda adı geçen ve Sibirya'dan gelen elçi, yine bahsi geçen kavmin Tatar bir hakiminden bizim Baskardların Hristiyan hakimine, tam olarak şu sözlerin geçtiği bir haber getirmiş: "Kardeşim benim, duydum ki sende 4 tane Hristiyan Latin din adamı varmış. Konuşup ikna edip, onlardan ikisini bana göndermeni senden rica ediyorum. Bizim kavmimizi onlar vaftiz etmeliler, bunu yapabilirler. Eğer onlar şehirlerde yaşamak istiyorlarsa biz, Sibirya'da istedikleri yerlerde kiliseler ve evler inşa ederiz onlar için. Eğer bizim obalarımızın peşinden gelmek istiyorlarsa, o zaman onların ihtiyaç duydukları her bir şeyi biz karşılayacağız. Eğer onlar bizle kalmak istemezlerse, başlarımızın üzerinde taşıyarak geri getireceğiz size, [en azından] bir tek vaftiz etsinler bizi ve kendi dinlerini öğretsinler bize. Eğer ki bize gelmek arzusunda değillerse o zaman, Yaradan onlardan sorsun kurtarabilecekken [kurtarmadıkları] canların hesaplarını."

Bizim Hristiyan hakim, bu gönderiyi dinledikten sonra bize haber salıp, o kavme gitmemizi rica etti. Ancak bizi, çok istememize rağmen, bahsettiğimiz o zindanda tutulduğumuz hastalık pek engellemekteydi ve bu yüzden biz istediklerini yapamadık zira ya biraderlere geri dönmeliydik ya da orada olduğumuz yerde kalmalıydık.

Bundan sonra, bahsi geçen Baskardların efendisi, imparatorun sarayına gidip inatla biraderlerin [gönderilmesini] istedi fakat biz sayımız az olduğu için tek bir kişiyi bile onlara veremedik zira bu, aralarında yaşadıklarımızı mahvetmek demek olurdu. Zira her yeri gözetmek için sayımız azdır ve bu yüzden bazı yerleri boş bıraktık fakat [ey] baba, İsa size ve Roma kilisesine böyle bir eksikliğin giderilmesi için ilham versin. Ve biraderler bilsinler ki bu [anlatılanlar] gerçeğin ta kendisidir ve onlar İsa için en azından ellerinden gelen neyse onu yapsınlar. Bilhassa olağandışı bilgileriyle vâkıf olmalarıyla ön plana çıkan kimseler, kendi ülkelerinde onların yardımcı oldukları [konuları] sanki az gibidir, burada ise onlar ilimlerinin yüksekliği nispetince ayrı tutularak daha da ön plana çıkabilir, daha da faydalı olabilirlerdi. Bundan ötürü, onca emek ve eza ile eriştikleri kitabî ilimleri evlerinde kalmasın, açıkça ifade etmek gerekirse toprak altındaymış gibi kalmasın diye ne yapmaları gerektiğini iyice düşünüp taşınınsınlar, işte o zaman burada, yani bizim aramızda onların [kitabî ilmi] yanan kandil gibi olacaktır.

Baskardiya yakınlarında Tatar obasında Efendimiz'in doğumunun 1320. yılında verildi.

Kaynakça

- Anonim (1848). *Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey T. IV. (Letopis Novgorodskaya IV)*. SPb., 1848.
- Anonim (1851). *Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey T. V. (Letopisi Pskovskiye)*. SPb., 1851.
- Anonim (1856). *Polnoye Sobraniye Russkih Letopisey T. VII. (Voskresenskaya Letopis)*. SPb., 1856.
- Bel, Andras (1763). *Solemnia magistrorum philosophiae et artium creandorum in diem iovis h. e. d. III martii indicit atque ad ea concelebranda invitat ord. phil. decanus Car. Andr. Bel. Lipsiae*.
- Bendefy, László (1936). *Az ismeretlen Julianusz. Az elő magyar azsiakutato eletrajza es kritikai meltatasa*. Budapest.
- Bendefy, László (1937). *Archivum Europae Centro-Orientalis t. III. Fasc. 1-3*. Budapest.
- Endlicher S.L. (1849). *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*. San-Galli.
- Fejer, György (1829). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomi: IV. Vol. I*. Budae.
- Jos. Inn. Desericzy (1748). *De initiis ac maioribus Hungariae commentarii*. Budae.
- Pray, György (1761). *Annales veteres Hunorum, Avarum et Hungarorum*. 1761.
- Theiner, A. (1859). *Vetera monumenta hist. Hung. T. I. Romae*.
- Szabo, Karoly (1861). *Magyarorsz. tort. forrasai*. Budapest.
- Fejerapatak, L. (1900). *Fraknoi osszehasonlitasa. A magg. honf. Kutfoi*. Budapest.
- Yurgeviç, V. N. (1863). *Rasskaz rimsko-katoliçeskogo missionera domikantsa Yuliana, o puteşestvii v stranu pri-Voljskih Vengertsev, soverşennom pered 1235 godom i pis'ma papı Benedikta XII k hanu Uzbeku, yego jene Taydolyu i sinu Djanibeku v 1340 g. Zapiski Odesskogo obşestva istorii i drevnostey T. V. (str. 998-1006) içinde*. Odessa.

